

УДК 373.5.015.31:37.012+7](477)«195-199»(043.3)

**Булгакова Тетяна Михайлівна,
аспірантка Мелітопольського
державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького**

МЕТОДИ І ЗАСОБИ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація. У статті аналізуються актуальні проблеми організації художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх закладах України другої половини ХХ століття. Розглядаються основні методи і засоби позакласної роботи з художньо-естетичного виховання в радянський період із початку 50-х років та в перші роки української держави, наводяться їх приклади. Аналізуються теоретичні праці вчених-педагогів, у яких визначаються методи і засоби роботи з організації художньо-естетичного виховання. Висвітлюється розуміння сутності художньо-естетичного виховання на різних етапах розвитку теорії і практики педагогічної науки означеного періоду. Автор доводить, що з самого початку існування незалежної України поставлені важливі цілі на відродження національної ідеї, ставлення до дитини як до особистості.

Ключові слова: художньо-естетичне виховання, учні, радянський період, освіта України.

Булгакова Татьяна Михайловна

МЕТОДЫ И СРЕДСТВА ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ УКРАИНЫ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ ХХ ВЕКА

Аннотация. В статье анализируются актуальные проблемы организации художественно-эстетического воспитания учащихся в общеобразовательных заведениях Украины второй половины ХХ века. Рассматриваются основные методы и средства внеклассной работы по художественно-эстетическому воспитанию в советский период с начала 50-х годов и в первые годы украинского государства, приводятся их примеры. Анализируются теоретические труды ученых-педагогов, в которых определяются методы и средства работы по организации художественно-эстетического воспитания. Освещается понимание сущности художественно-эстетического воспитания на разных этапах развития теории и практики педагогической науки указанного периода. Автор доказывает, что с самого начала существования независимой Украины поставлены важные цели на возрождение национальной идеи, отношение к ребенку как к личности.

Ключевые слова: художественно-эстетическое воспитание, ученики, советский период, образование Украины.

Bulgakova Tetiana Mykhailivna

**METHODS AND MEANS OF ARTISTIC AND AESTHETIC EDUCATION
OF PUPILS IN THE SCHOOLS OF UKRAINE
IN THE SECOND HALF OF THE XX CENTURY**

Abstract. *The current problems of the organization of artistic and aesthetic education of pupils in general education institutions of Ukraine in the second half of the XX century are analyzed in the article. The main methods and means of out-of-school activities of artistic and aesthetic education in the Soviet period from the beginning of the 50s and the first years of the Ukrainian state are described in the article, their examples are given. The theoretical tractates of scientists and educators, which define methods and means for the organization of artistic and aesthetic education. The understanding of essence of artistic and aesthetic education at different stages of development of the theory and practice of pedagogy affected period are covered. The author argues that from the beginning of the existence of an independent Ukraine the important goals for the revival of the national idea, related to the child as an individual were set.*

Key words: *artistic and aesthetic education, pupils, soviet period, education in Ukraine.*

Постановка проблеми

Актуальність проблеми дослідження. Художньо-естетичне виховання є складовою процесу цілеспрямованого систематичного формування особистості, на який діють об'єктивні і суб'єктивні фактори. У наш час ведуться активні пошуки вирішення проблем збереження духовних, культурних, національних, громадянських і особистісних надбань. Збіднення людських душ викликано відсутністю стимулу орієнтування на підвищення культурного рівня. Сучасне художньо-естетичне виховання у загальноосвітній школі пов'язане із оновленням традиційних, неповторних духовних цінностей — народного мистецтва України з глибокими коренями в століття. Але не може бути подальшого успішного розвитку держави без провідного значення культури як необхідного елемента суспільного відтворення. Починати потрібно зі стосунків дитини з навколишнім світом, з формування її духовного світу, з вивчення і осмислення культурної спадщини свого народу.

Сьогодні вкрай важливо осмислити значущість художньо-естетичного виховання, що пов'язано зі специфічним виховним потенціалом нашого часу. Проблеми художньо-естетичного виховання молоді відображено у низці нормативно-правових документів: Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI ст.»)⁴, Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах⁶ та інших нормативно-правових документах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Велике значення у межах зазначеної теми мають праці вчених О. Бурова, О. Дем'янчука, Д. Джули, С. Мельничука, Г. Сагач, О. Семашко, Г. Тарасенко, А. Щербо та ін. Положення естетичного виховання в педагогічних працях висвітлюють сучасні

⁴ Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). — К. : Райдуга, 1994. — 61 с.

⁶ Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах / уклад. Л. Масол // Педагогічна газета. — 2001, груд. (№ 17). — С. 6–7.

дослідники А. Вихрущ, Т. Завгородня, В. Кемінь, О. Любар, М. Левківський, С. Мельничук, Б. Ступарик, О. Сухомлинська, М. Чепіль та ін. Учені одностайно наголошують на важливості і необхідності цілеспрямованого залучення дітей до художньо-естетичної діяльності. У процесі виховання гармонійно розвиненої особистості формування естетичного ставлення до довкілля, виховання здатності розуміти і сприймати прекрасне в повсякденній життєдіяльності посідає важливе місце. Сучасне українське суспільство характеризується постійними змінами в усіх сферах, тому звернення до генези становлення художньо-естетичного виховання як джерела шляхів вирішення проблеми має непересічне значення.

Мета статті — проаналізувати досягнення наукової педагогічної думки та практики художньо-естетичного виховання учнів загальноосвітніх закладів України в другій половині ХХ століття для використання найкращих надбань вітчизняної педагогіки у визначенні оптимальних шляхів вирішення нагальних проблем сучасної педагогічної практики.

Виклад основного матеріалу

Для успішного формування художньо-естетичних якостей в учнів важливо враховувати структуру їхньої діяльності, інтересів, свідомості. Поєднання різноманітних методів і засобів в процесі художньо-естетичного виховання школярів розвиває естетичні взаємозв'язки з життям, літературою, історією, культурою та мистецтвом. Залученням дитини до національного виховання в кінці ХІХ століття на Галичині визначалися такі засоби художньо-естетичного виховання, як рідна мова, література, народне мистецтво, поезія, звичаї і традиції, родинно-побутова культура, фольклор тощо³. Чинниками виховання особистості і запорукою щастя на початку ХХ століття вважалися в Україні рідна культура, фольклор, природа, історія, географія, мистецтво, звичаї, традиції та обряди². В кінці 40-х років ХХ століття А. Каіров визначив такі засоби естетичного виховання: навколишнє середовище, вплив природи, твори мистецтва, музика, художнє читання та розповідь⁸. Художньо-естетичне виховання школярів радянської школи велося засобами комплексного впливу різних видів мистецтва. Наприклад, у кінці 50-х років у п'ятих класах Луганської школи № 30 вивчення теми Великої Вітчизняної війни починалось із розповіді вчителя з ілюстраціями образотворчого мистецтва: картина А. Пластова «Фашист пролетів», скульптура, графіка, їх сюжет, композиція; потім учнів знайомили з творчістю В. Кабалевського, зокрема хору «Комсомольська прощальна» з опери «Сім'я Тараса» — сумний мотив, що передає стан комсомольців, які від'їжджають на війну з ворогом; вивчався твір Ю. Яновського «Серед руїн». Виховна година в 6-х класах середньої школи № 40 м. Луганська на тему «Пейзаж в живописі, літературі та музиці» проводилась у формі бесіди. Розпочиналась з розповіді про І. Шишкіна — видатного майстра російського і світового реалістичного пейзажного живопису другої половини ХІХ століття, одного з членів і фундаторів Товариства художників-передвижників,

³ Врецьона Г. Задача виховання в школі / Г. Врецьона // Школьна часопись. — 1883. — Ч. 2. — С. 2–4.

² Барвінський О. Читанка для підготовної класи учительських семінарій / О. Барвінський. — Львів : Накл. НТШ, 1916. — 212 с.

⁸ Педагогика: учеб. пособие для пед. ВУЗов / под ред. проф. И. А. Каирова. — М : Учпедгиз. — 1948. — 464 с. — С. 330–335.

який передавав красу рідної землі в своїх картинах (наприклад, «Ранок в сосновому лісі», 1889 р.)¹⁴.

Особливе значення естетики побуту в естетичному вихованні відзначає М. Артеменко в своїй роботі про етико-естетичне виховання школярів. Вчений наголошує, що естетика шкільного побуту — це обстановка класів, кабінетів, залів, коридорів тощо. Убрання вестибюля, оформлення загонового кута, стендів — все це або мовчазні помічники педагога в естетичному вихованні школярів, або його вороги. Якщо дитину з першого класу і до закінчення школи оточує краса, доцільність, простота, то в її життя підсвідомо входять такі критерії, як доцільність, впорядкованість, відчуття міри, тобто критерії, які пізніше визначають його смаки і потреби. Дослідник доводить непересічне значення природи як засобу естетичного виховання. М. Артеменко наголошує на великій силі поетичного натхнення і майстерності зображення письменниками природи, зокрема Некрасовим. Надзвичайна яскравість образу Мазая у вірші «Дід Мазай і зайці», його близькість до природи та ласкаве ставлення до тварин викликають у читачів глибоке співпереживання¹.

Розглядаючи трудове виховання як засіб художньо-естетичного виховання, Т. Полозова наголошує, що використання праці слугує виконанню головних завдань комуністичного виховання, тому що естетичні почуття і погляди активніше розвиваються не в процесі споглядання, а в цілеспрямованій діяльності. Система естетичного виховання включає розвиток здатності бачити прекрасне в творчій праці, радість активної участі в її процесі, створення естетично привабливої обстановки. Окрім того, вчена акцентує увагу на важливості побуту, як невід'ємної частини системи естетичного виховання. Побут школи починається з пришкільної ділянки, із вестибюля школи; кожна деталь шкільного інтер'єру, стилю життя впливає на дітей⁹.

Велику роботу з виховання почуттів і емоцій найрізноманітнішими засобами і прийомами, розвиваючи естетичну свідомість, здійснював В. Сухомлинський. У його школі проходили дитячі свята з яскравим художнім оформленням, інсценізування казок, байок, оповідань, діяли хоріві гуртки, проводились цікаві ігри. Повсякчас використовувалось у художньо-естетичному вихованні Павлиської школи художнє читання кращих зразків класичної і сучасної літератури, музичне оформлення визначних моментів у житті дітей. За допомогою цих засобів створювалося естетичне середовище в школі й вдома, максимально розвивалася дитяча художня творчість, все це в поєднанні з правильно поставленим інтелектуальним вихованням викликало у вихованців глибокі переживання, розкривало перед ними справжню красу¹³.

Вчені А. Щербо та Д. Д жола матеріалом для естетичних оцінок вважали сприймання, а першими методами ознайомлення, спостереження, демонстрування. Але, на їх думку, розвиток естетичного сприймання полягає не тільки в тому, щоб учні побачили або послухали те, що вчитель вважає за потрібне. Він повинен забезпечувати якість сприймання — образи мають бути глибокими й естетичними за

¹⁴ ЦДАВО України. — Ф. 166. — Оп. 15. — Спр. 2928. — 63 арк. Звіт про роботу шкіл Міністерства освіти УРСР в 1959/60 навчальному році.

¹ Артеменко М. М. Природа як засіб естетичного виховання : дис. канд. пед. наук : 13.00.01. / М. М. Артеменко. — Ужгород, 1961. — 232 с. — С. 16.

⁹ Педагогика: учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов / Н. И. Болдырев, Н. К. Гончаров, Б. П. Есипов. — М. : Просвещение, 1968. — 526 с. — С. 425–429.

¹³ Сухомлинский В. А. Духовный мир школьника / В. А. Сухомлинский. — К. : Рад. школа, 1976. — 317 с.

характером. Для цього використовують методичні прийоми, такі, наприклад, як зіставлення двох предметів чи словесне пояснення вчителя. Це обов'язково викличе роздуми, аналіз, активне осмислення побаченого, дасть відчуття учням, що для повноцінного естетичного враження важливо враховувати всі елементи форми й створити найповніший образ явища¹⁵.

Важливим для нашого дослідження є виокремлення шляхів і засобів естетичного виховання вченим О. Кондратюком — естетичне виховання в процесі навчання має три основні позиції: естетичні можливості процесу навчання; пізнання естетично виховних можливостей самої організації навчального процесу і практичної діяльності учнів; розкриття естетичних можливостей педагога — організатора навчального процесу; формування естетичного ставлення до праці як натхненної творчості; виховання любові до природи, бо природа розвиває в учнів пізнавальні можливості, впливає на етичний бік душі; естетичне виховання засобами мистецтва для стимулювання прагнення до душевної краси образів та засобів музичної виразності. Мистецтво відіграє величезну роль у формуванні світогляду особистості, її моральних якостей, громадянських почуттів, її ідеалів, викликає бажання наслідувати героїв, що сподобались. Художня освіта у 70-х роках була потрібною і актуальною, оскільки вона вважалася необхідним компонентом знань спеціалістів у будь-якій галузі народного господарства. Однією із масових форм залучення учнів до мистецтва О. Кондратюк називає художню самодіяльність¹¹.

На уроках музики під час ознайомлення учнів з класичною музикою у досліджуваній період найголовнішими методами були розповідь учителя, пояснення, бесіда, які використовувались в усіх класах. Вважалось, що розповідь найдоцільніша під час ознайомлення з новими творами. Мова вчителя при цьому має бути яскравою, емоційною і разом з тим лаконічною й доступною дітям цього віку. Дітей ознайомлювали з оперою-казкою «Коза-Дерева» М. Лисенка, розповідаючи про композитора, героїв твору – хитру Козу-Дерева, Діда, працелюбну Лисичку. Шкільні лекції використовували у старших класах. Для їх проведення пропонувалися такі теми: «Творчий шлях М. П. Мусоргського» — драма «Борис Годунов»; «Оперна творчість П. Чайковського» – «Євгеній Онегін», «Пікова дама»; «Героїка в творчості Бетховена» – 1-ша частина 5-ї симфонії та увертюри до драми Гете «Егмонт». На уроках літератури школярі вивчали творчість І. Тургенева «Батьки і діти», О. Пушкіна «Євгеній Онегін», М. Шолохова «Піднята цілина». Під час вивчення теми про культуру 60-90-х років ХІХ століття учнів ознайомили з картинами В. Сурикова «Перехід Суворова через Альпи», «Меншиков у Березові», «Бояриня Морозова», І. Рєпіна «Іван Грозний та його син Іван», «Запорожці пишуть листа турецькому султану», «Бурлаки на Волзі», «Арешт пропагандиста», «Не чекали» та ін.

У 80-х роках ХХ століття наголошувалось на художньо-естетичному розвитку учнів у трудовій діяльності. Вважалось, що особливо глибокі естетичні почуття виникають у дітей під час роботи в сільському господарстві, бо вони можуть милуватися ніжним забарвленням ягід і фруктів у саду, зеленню трав у полі,

¹⁵ Щербо А. Б. *Форми і методи позакласної роботи з естетичного виховання учнів* / А. Б. Щербо, Д. М. Джола. — К. : Рад. школа, 1972. — 166 с.

¹¹ Педагогіка / под общ. ред. А. П. Кондратюка. — К. : Вища шк., 1976. — 376 с. — С. 283–295.

яскравістю квітів, їм приємно доглядати рослини, стежити за їх розвитком, радісно спостерігати появу перших сходів, вистигання плодів на деревах. Радянська кінематографія була спрямована на створення високохудожніх картин природи. Основними засобами естетичного виховання, на думку Ю. Бабанського, у 1983 році є пізнання, праця, гра, спілкування, природа, мистецтво, література, побутове оточення. Ці естетичні почуття і поняття не завжди приходять до дитини самі: педагог повинен створювати у дітей відповідний настрій, скеровувати думку засобами розмови в годину відпочинку, під час роботи в полі, бесіди на тему літературного твору або картини, обговорення кінофільму тощо. При обговоренні кінофільмів з учнями треба звертати їхню увагу на особливо вдалі кадри з зображенням краєвидів. Лейтмотивом виховної роботи з прищеплення естетичного сприймання природи, любові до рідного краю повинно бути виховання у дітей прагнення прикрашати його, своєю працею створювати красу¹⁰.

Розглядали естетичну освіту як передачу знань педагогами учням за допомогою розповіді, лекції, бесіди та консультації в кінці другої половини ХХ століття Д. Джола та А. Щербо. Вони наголошували на самостійному опануванні знань для розвитку естетичного смаку. До системи практичних методів, на їх думку, входила бесіда, в якій запитання вчителя спонукають учнів до роздумів, обґрунтування своєї думки в усній та письмовій формі. Особливе значення для якісного впровадження художньо-естетичного виховання має залучення всіх сторін життєдіяльності школярів: у процесі навчальної діяльності підкреслювати на уроках літератури, мови красу українського слова та літературних творів, музичне мистецтво має допомагати впливати на емоційно-почуттєву сферу, образотворче мистецтво, природа – сприймати, мислити. Специфічність телебачення кіномистецтва, театру полягає в поєднанні всіх згаданих вище сторін художньо-естетичного виховання. Активне, творче ставлення до дійсності можна розвивати методом доручень або методом вправлянь. Під час виконання завдань розвивається творча ініціатива, бажання створювати красу. Методи естетичного виховання становлять єдину систему, основою якої є бесіда, розповідь, творчі завдання, аналіз, метод аналогій⁵. В українській літературі в цей період діти вивчали казки, пісні, прислів'я, приказки, думи, балади, в яких відображено ставлення до Батьківщини, праці, природи, сім'ї, стосунків між людьми (добро – зло) у таких творах: М. Коцюбинський «Ялинка» — 5-й клас, Б. Грінченко «Грицько» — 6-й клас. Творчість українських письменників Л. Українки, П. Тичини, Є. Гребінки у 7-му класі, окрім художньо-естетичного направлення, формувала позитивне ставлення до світу¹².

А. Лебедева наголошує на важливості естетичного ставлення учнів до дійсності, бо воно викликає особливе відчуття задоволення, естетичного переживання, допомагає розкрити здібності людини для реалізації її потенціалу. Особливість художньо-естетичного виховання в тому, що воно допомагає пізнати світ у його цілісності. Вміння будувати свої стосунки з іншими людьми на основі поваги,

¹⁰ Педагогика: учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов / под ред. Ю. К. Бабанского. — М. : Просвещение, 1983. — 608 с. — С. 407–451.

⁵ Джола Д.М. Теорія і методика естетичного виховання школярів: навч.-метод. посіб. / Д. М. Джола, А. Б. Щербо. — К. : ІЗМН, 1998. — 392 с.

¹² Програми для середньої загальноосвітньої школи з українською і російською мовами навчання: Українська література: 5–11 класи. — К. : Перун, 1998. — 271 с.

доброзичливості та принциповості, уваги, чуйності, толерантності формується у процесі розкриття здібностей художньо-естетичної діяльності⁷.

Висновки

Отже, протягом другої половини ХХ століття в початково-виховному процесі загальноосвітніх шкіл України художньо-естетичному вихованню відводилось одне з перших місць. Особливістю виховання в радянській школі було переважання ідеологічного змісту, художньо-естетичне виховання було складовою комуністичного виховання. Виховання радянських школярів велось за допомогою взаємопов'язаних методів і засобів у повсякденному житті – в особистих стосунках, праці, навчанні, побуті, розвагах, в активній діяльності зі створення прекрасного. Через насиченість ідейністю навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи СРСР в здійсненні художньо-естетичного виховання залишалися недооціненими підходи суто мистецького змісту як спеціалізованої естетичної діяльності. Починаючи з 90-х років, теорія і практика художньо-естетичного виховання в загальноосвітньому закладі звернулася до української народної культури. На чільне місце в системі художньо-естетичного виховання вийшли такі методи, як бесіда, розповідь, творчі завдання, аналіз, метод аналогій, творчих доручень, вправлянь, а основними засобами стали твори образотворчого мистецтва, музика, художня література, театр, кіно, телебачення, природа, суспільне життя. В наш час швидких змін соціальних процесів, лавини інформації, динамічності життєвих ритмів, художньо-естетичне виховання є важливим вектором освіти. Спільне завдання теорії і практики сучасної української школи — розробляти нові методи і засоби із збереженням кращих надбань української педагогіки.

Перспективними напрямками подальшої роботи вважаємо дослідження внеску та впливу окремих персоналій на художньо-естетичне виховання учнів означеного періоду на різних етапах його розвитку.

Список використаних джерел

1. Артеменко М. М. Природа як засіб естетичного виховання : дис. канд. пед. наук : 13.00.01. / М. М. Артеменко. — Ужгород, 1961. — 232 с.
2. Барвінський О. Читанка для підготовної класи учительських семінарій / О. Барвінський. — Львів : Накл. НТШ, 1916. — 212 с.
3. Врецьона Г. Задача виховання в школі / Г. Врецьона // Школьна часопись. — 1883. — Ч. 2. — С. 2–4.
4. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»). — К. : Райдуга, 1994. — 61 с.
5. Джола Д. М. Теорія і методика естетичного виховання школярів: навч.-метод. посіб. / Д. М. Джола, А. Б. Щербо. — К. : ІЗМН, 1998. — 392 с.
6. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах / уклад. Л. Масол // Педагогічна газета. — 2001. — № 17. — С. 6–7.

⁷ Лебедєва А. В. Естетичне ставлення особистості до буття: зміст і структурні компоненти / А. В. Лебедєва // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету: зб. наук. пр. — Мелітополь : Вид-во «Мелітополь», 2012. — 385 с. — С. 142–151.

7. Лебедева А. В. Естетичне ставлення особистості до буття: зміст і структурні компоненти / А. В. Лебедева // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету: зб. наук. пр. – Мелітополь : Вид-во «Мелітополь», 2012. — 385 с. — С. 142–151.
8. Педагогика: учеб. пособие для пед. ВУЗов / под ред. И. А. Каирова. — М : Учпедгиз. — 1948. — 464 с.
9. Педагогика: учеб пособие для студ. пед. ин-тов / Н. И. Болдырев, Н. К. Гончаров, Б. П. Есипов. — М. : Просвещение, 1968. — 526 с.
10. Педагогика: учеб. пособие для студ. пед. ин-тов / под ред. Ю. К. Бабанского. — М. : Просвещение, 1983. — 608 с.
11. Педагогика / под общ. ред. А. П. Кондратюка. — К. Вища шк., 1976. — 376 с.
12. Програми для середньої загальноосвітньої школи з українською і російською мовами навчання: Українська література: 5–11 класи. — К. : Перун, 1998. — 271 с.
13. Сухомлинский В. А. Духовный мир школьника / В. А. Сухомлинский. — К. : Рад. шк., 1976. — 317 с.
14. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Спр. 2928. – 63 арк. Звіт про роботу шкіл Міністерства освіти УРСР в 1959/60 навчальному році.
15. Щербо А. Б. Форми і методи позакласної роботи з естетичного виховання учнів / А. Б. Щербо, Д. М. Джола. — К. : Рад. шк., 1972. — 166 с.

Bulgakova Tetiana Mykhailivna

**METHODS AND MEANS OF ARTISTIC AND AESTHETIC EDUCATION
OF PUPILS IN THE SCHOOLS OF UKRAINE IN THE SECOND HALF
OF THE XX CENTURY**

The article deploys the problem of methods and means of artistic and aesthetic education of pupils in general education institutions of Ukraine in the second half of the XX century. The critical evaluation of the theory and practice of artistic and aesthetic education of pupils in the national education system in affected period is given. The attempt to supplement the theoretical and methodological artistic and aesthetic education as an integral part of the overall education of pupils in general education institutions was made. The work features with pupils in general education institutions as a component of the educational process — artistic and aesthetic education are covered. In the Soviet period of time the foundation of the educational process was to solve the main problems of communist education.

Based on the analysis of the scientific literature the essence of methods and means of artistic and aesthetic education of pupils in general education institutions in affected period. The experience and approaches to creating a system of artistic and aesthetic education of pupils by means of the combined effect of different types of art in terms of general education institutions is presented. In this article the author provides information about the main methods of artistic and aesthetic education: conversation, story, creative tasks, analysis, method of analogies. Author determined such means of artistic and aesthetic education, nature, art, music, literature. Emphasis that the formation of the Soviet pupils aesthetic qualities were mainly aimed at the development of abilities to see beauty in creating work, pleasure in its active participation process. It is shown that the purpose of raising a child in school during the Soviet period was the formation of harmoniously developed personality. Examples of the most massive and popular component of artistic and aesthetic education — amateur performance are provided. At the end of the second half of the XX century artistic and aesthetic education in general education institutions were directed at updating traditional, unique spiritual values of Ukraine. The prospect of the further research the contribution and the impact of individual personalities in artistic and aesthetic education of pupils of affected period at different stages of development are considered.